

LAİKLİK VE BİLİMSEL DÜŞÜNCE

Dr. Yaman Örs

Düşünce düzeyindeki birtakım insan eğilimlerinin toplumların gelişmesinin önünde çağlar boyunca büyük birer engel olduklarını ileri sürmek aşırı bir sav olmasa gerek. Bunlardan, bir bütünü onu oluşturan ya da belirleyen parçaların yalnız bir bölümüyle açıklamaya çalışmak olan indirgeycilik, ya da bir düşünceye körü körüne bağlanmak anlamına gelen bağnazlık en başta sayılacaklar arasında bulunmalı. Bu tür eğilimlerin en önemlilerinden biri de, bir konu üzerinde yeterince bilgi edinmeden ve derinlemesine düşünmeden birtakım yargılara varmak değil midir? Örneğin layiklik konusunda son yıllarda birçok kişi bunu yapıyor, onun "dinsizlik olmadığını" söyleyerek buradan toplum - din ilişkisi alanında kesin sonuçlar çıkarıyor; giderek başta eğitim olmak üzere önemli alanlarda bu açıdan toplumun geleceğini ilgilendiren gelişmelere tanık oluyoruz.

Konumuzun incelenmesinin daha başında üzerinde durulması gereken nokta, bir tanım yapılırken olumsuz değil olumlu önermelerden yola çıkılması zorunluluğudur. Bize bir gerçeği ya da kavramı açıklıkla anlatacak olan nitelik ya da nitelikler, onun ne olmadığı değil ne olduğudur; yoksa sınırsızlığın, belirsizliğin, ortamında, aydınlığa varamadan oradan oraya yönelir dururuz. Birey olarak Atatürk'ün ölümsüz olmadığını söylemek, bize O'nu tanıtmakta ne ölçüde yeterli olabilir?

Kesin sınırlar içinde tutulur ve kendilerini aşırı bir güven duyulursa tanımlar da bizi indirgeyciliğe götürebilir, gerçeği bize dar biraçından gösterebilir. Ancak özellikle bilimde ele alınıp irdelenen kavramlar için tanım kaçınılmazdır, yoksa gerçek üzerinde düşünce açıklığına varma çabamız boşuna olurdu.

"Gerçekten" söz edince "bilim" konusuna değinmeden yapamayız; kuşkusuz onun da en başta ne olmadığına değil ne olduğuna bakarak. Belli başlı her insan etkinliği gibi bilim de değişik açılardan görülüp ona göre

tanımlanabilir. Ancak bu etkinliğin en başta gelen, en merkezdeki niteliğinin, kendimizde içinde olmak üzere dış dünyayı, onun ne yolla evrime uğradığını açıklamak, bunun için de olumlu, güvenilir, evrensel, "bilimsel" bilgiyi üretmek olduğunu söyleyebiliriz. Bu bilgi bir yandan evreni, doğayı, kendimizi en sağlıklı, güvenilir biçimde tanımamızı, öte yandan gerektiğinde ve yapabildiğimiz ölçüde dış dünyada ve kendimizde istediğimiz değişiklikleri yapabilmemizi sağlayacaktır.

Bilim en başta, "gözle görülür, elle tutulur" gerçeklerin incelenmesine, açıklanmasına yönelik bir etkinliktir. Bizim göremediğimiz, tutamadığımız "küçük nesnelere" dünyası da en başta fiziksel düzeydeki bu özellikleri kendisinde taşıdığından onunla ilgili bilgileri elde etmemizde matematik gibi kavramsal araçlarımızın yanında örneğin mikroskop gibi nesnel olup, "gerçeği büyütenler" var. Öte yandan insan düşünce ve davranışları gibi ruh bilimde incelenen ve "öznel" yönleri bulunan gerçekleri incelemenin doğal olarak kendine özgü yöntemleri vardır.

Ancak bilimsel bilgi de, bilim aracılığıyla incelenen dış dünya ve insanlar gibi, insan toplumları gibi, değişmez değildir; tersine, sürekli bir değişim içindedir, en başta dayandığı varsayımlar, kuramlar, inceleme yöntemleri ve benzeri temel düşünsel ve nesnel araçları değiştiği için. Bilimlerin evriminin incelenmesi bize, zaman içinde "elenen gerçeklerin" "yaşayan gerçeklerden" yerine göre çok daha büyük bir kitle oluşturduğunu gösteriyor. Bunun dışında her tür gerçeğin, türüne göre değişik hızlarda da olsa, sürekli bir değişim içinde bulunması, bilimin inceleme konularının, dolayısıyla ortaya koyduklarının, "kendisinin" de kaçınılmaz olarak değişime uğraması demektir.

Layiklik ilkesinin çıkış noktası olan din olgusunda ise temel bir değişmezlik söz konusudur, çünkü Tanrısal ilkelere, Peygamberin söylediklerine ve yapılmasını istediklerine kesin olarak uyulması gerekmektedir. Bunların yorumundaki ya da uygulanmasındaki değişiklik önerileri çok sayıda kişi tarafından benimsenirse, o zaman söz konusu

dinde bölünmeler olmakta, alt dallar, "mezhepler" ortaya çıkmaktadır. Ancak evrene, doğaya, insana, topluma bakıstaki kendine özgü tutum temelde değişmeden kalmaktadır. İlke olarak, zaman içinde "öz deki" değişmezlik, belli inançlara dayanan dinin ilk, temel özelliğidir.

Değişme, bunun kavranması, buna uyulması, ancak, nesnellik taşıyan, tüm evrimsel değişmeye uyum gösteren bilimsel bir dünya görüşünün benimsenmesiyle bağdaşabilir. Burada, bilimsel düşüncenin boyutlarının, bilim alanlarının verileriyle sınırlanamayacağını anımsamalıyız. O, bunları aşar, onlara dayanmakla birlikte bilimsel bilgi üretimi ve bunun uygulanmasının ötesinde bizim tüm yaşamımızı, etkinliklerimizi, evrene, kendimize bakışımızı etkiler, bizi öznellikten, gerçek ötesi düşüncelerden uzaklaştırır, gerçeğin bütününe yaklaşır.

Dinlerin dayandığı ilkeler ve savlar doğrudan incelenemez, kanıtlanamaz, içlerindeki doğruluk payı araştırılmaz. Bu bakımdan dinsel inançlar ve düşüncelerle bilimsel araştırma ve bilgiler karşı karşıya gelirler, ilke olarak bağdaşamazlar. Onları bağdaştırmaya çalışan bireyler, ister filozof ya da bilim adamı, ister din adamı ya da bir başkası olsun, bu çelişkinin bilincinde olmaya bilirler. Ancak konuşma, yazı gibi dış dünyaya yansıyan etkinlikleri varsa, o zaman çelişkileri tüm boyutlarıyla ortaya çıkacaktır. Bilimin ve felsefenin gelişmesi, toplumların düşünce evrimi, bunun neredeyse sayısız örnekleriyle doludur diyebiliriz.

Söz konusu çelişkinin toplumsal boyutu bizi layiklik ilkesine getirecektir. Bir kez daha belirtmeliyiz ki, burada bize yol gösterecek olan, layikliğin ne olmadığı değil ne olduğudur. Layiklik bilinen tanımıyla "din ve dünya (yeryüzü) işlerinin birbirinden ayrı tutulması", bilimsel yaklaşımın ışığında "gerçek ve nesnel olanla, salt inanca bağlı olanın birbirine karıştırılmaması gerekir. Bu ilke, kişi ile Tanrı arasında girmemek anlamındaysa, ortak olarak paylaştığımız nesnel, dış dünyayı bize tanıtan, açıklayan bilime, ona dayanan eğitime dinin sokulmaması anlamına da gelecektir. Yeniden Doğuş'la (Rönesansla) birlikte layiklik düşüncesinin çağ-

mıza uzanan gelişmesiyle bilimin ve bilime dayanan tekniğin evrimi arasında yakın bir bağ vardır. Böylece insan, kendini, yeryüzünü, evreni gerçek yüzüyle tanımaya başlamış, kendini aşabilmiş ve evrenin merkezine koyaktan kurtulabilmiştir.

Kendi sınırlarının dışından bakıldığında din, her şeyden önce toplumsal bir kurumdur. İnsan türünün geçirdiği evreler içinde bu kurumun toplumsal birliğinin sağlanmasına önemli katkısı olmuş, o, doğal olguların "açıklanmasının" kaynağı işini görmüş, toplumun bireyleri arasında yardımlaşma duygularını geliştirmiştir. Ancak yine din, toplumsal, siyasal, düşünsel tüm alanlarda kendisine koşulsuz baş vurulan bir kaynak olduğu zaman toplumlar "karanlık dönemlere" girmişler, bireyler boş inançların tutsağı olmuşlar, doğal ve toplumsal gerçeklerden uzaklaşmışlardır. Öz olarak, din kişi ile Tanrı arasında bir araç, bir köprü olmanın ötesine çıktığı ölçüde bireyler ve toplumlar uygarlığın aydınlığından uzaklaşmışlardır.

Atatürkçülük olarak adlandırılan ilkeler bütünüünün en temel ögesinin layiklik olduğu söylenebilir. İnsan yaşamında gerçek yol göstericinin bilim olduğuna inanmak, bunu topluma temel bir ilke olarak sunmak da ancak layiklik ilkesini tümüyle benimsemiş bir önder için söz konusu olabilir.

Layiklik tüm dinler, tüm çağdaş toplumlar için geçerlidir. Bilimin, bilimsel bilginin evrenselliği onun da evrenselliğinin kaçınılmaz olduğunu ortaya koyacaktır. Belli başlı bütün dinler, duygusal düzeyde ister istemez, "günah.. olarak adlandırılan bir suçluluk duygusu aşılırlar. Bu işe, büyük korkuların kaynağı ve gerçeğin olduğundan çok değişik, çarpıtılarak görülmesinin nedeni olur. Bireylerin korkuya dayanan bir eğitimle yetiştirilmeleri, bilimsel düşünceyle çelişkiye düştüğü gibi, Atatürk'ün düşündüğü biçimde erdem geliştirilmesiyle de bağdaşamaz.

Dini bilimle uzlaştırma çabalarında bulunanların aldıkları sonuçlar için burada bir şey söylenmeyebilir. Ancak, toplumsal bir kurum olarak bilimin inceleme alanına girmesinin ötesinde, bilime ve çağdaş bilimsel eğitime dini katmanın ilerdeki sonuçları şimdiden görülebilir sanırım. Toplumun, bilimin yol göstericiliğinden ve çağdaş uygarlık düzeyinden gittikçe uzaklaşması olacaktır bu.